Panait Istrati
In lumea Mediteranei
Apus de Soare
V
CHEMAREA APUSULUI

Îmi fu cu neputinţă ca să mai rămân la Brăila, după plecarea lui Mihail. Chiar a doua zi luai trenul spre Bucureşti. Aveam sufletul plin de speranţe, deşi starea lui Mihail era gravă. Ştiam că tuberculoza este o boală care se pretează la minuni.

Cum aş fi putut, oare, să mă gândesc la sinuciderea lui?

Primele două săptămâni se scurseră fără să primesc ceva de la Odessa.

Îmi ziceam: „Poate că s-o fi simţit prea obosit şi a luat trenul spre Kazan, fără să-mi scrie...”

Mă minţeam, desigur. Fiindcă Mihail nu era omul care să-şi uite cuvântul. Apoi, trecu o lună, două, trei... Nimic!

Atunci mă hotărâi să aştept oricât, fără nicio speranţă. Şi mă întorsei cu faţa spre lume. O lume în care nu se afla decât socialismul, ca să-mi absoarbă sufletul şi călătoriile, ca să-mi alunge urâtul.

Mă dusei încă trei ani de-a rândul în Egipt, cu opriri în Turcia, Grecia şi Italia, atât la ducere cât şi la întoarcere. Am povestit, aiurea[1], câteva episoade din aceste ultime călătorii, făcute în lumea Mediteranei, până în preziua războiului balcanic din 1913 care mă sechestră la Bucureşti, mai singur ca oricând.

E drept că năzdrăvăniile îndrugate de mine au

1 vezi cărţile mele: Pescuitorul de bureţi, Nemurire, Isac, Direttisimo, Între o prietenie şi o tutungerie (n.a.).

fost foarte preţuite. Ziarele şi revistele îmi deschiseră coloanele lor. Un editor îmi ceru un roman. Iar partidul socialist, pe atunci în floare, mă reclama ca pe un bun al său, într-un ton cam autoritar, reproşându-mi fără încetare toate „trăsnăile” şi „nesupunerile” mele. Voia, pasămite, să facă din mine ceea ce reuşise cu toţi militanţii săi: o biată rotiţă a maşinăriei socialiste.

Nu m-am supus niciodată.

Totuşi, cândva, am fost buni prieteni. Chiar am la activul meu „o ispravă vitejească”, care m-a pus în rândurile căpeteniilor socialiste. Era prin anul plecării lui Mihail, pe la octombrie când arestarea iubitului nostru îndrumător, doctorul Stanciof, a provocat o bătălie în stradă, în urma căreia sângele a curs şiroaie, mai mult din partea noastră. Semnalul încăierării eu îl dădui în fruntea unei coloane de băieţi hotărâţi. Nemaiputând răbda brutalităţile poliţiştilor, cari aveau ordin să împiedice manifestaţia, năvălirăm peste agenţi, rupând cordoanele. Ne întâmpinară cu lovituri puternice de sabie. Încolţiţi, o tulirăm spre o stivă de cărămizi de la o clădire în construcţie şi azvârlirăm cu ele în capul urmăritorilor.

Bătălia s-a continuat cu înverşunare până la miezul nopţii, când, înconjuraţi din toate părţile, am fost prinşi. Eram o sută de atestaţi. În noaptea aceea ne-au deşelat cu bătaia în beciurile poliţiei. A doua zi, dimineaţa, opt dintre noi, printre cari şi eu, trecură să li se ia amprentele şi pe urmă înfundarăm închisoarea.

Păţania aceasta mă legă, mai mult decât orice teorie, de ceilalţi fraţi de suferinţă, cari ca şi mine răbdată cruzimile bestiilor poliţiste. Deşi au trecut patru ani de la „bătălie”, o mai pomenim şi azi, dându-ne „aere de veterani”.

Nu putui să mă obişnuiesc cu regimul din

partidul socialist. Singurul om, care înţelese prietenia la fel cu mine şi pe care-l iubesc şi stimez din adâncul sufletului meu rănit, fu Costică Aloman. De meserie tapiţer, trăise vreo cinci ani la Paris şi, graţie sensibilităţii, culturii şi darurilor sale oratorice, devenise singurul militant socialist cu înrâurire asupra mea. Aşa sunt eu creat: iubesc şi stimez numai ceea ce mă subjugă. Cel de la care n-am nimic de învăţat şi care nu se impune sufletului meu prin niciuna din calităţile ce-mi sunt dragi, puţin îmi pasă dacă mă urmează sau nu. Nu cobor niciodată în drumul lui, pentru că mi se pare mai prejos de acela în care mi-am cocoţat toate valorile spirituale.

Aloman era departe de a-mi fi un Mihail, fiindcă Mihail a fost unicul care m-a depăşit. Dar nu despre asta e vorba acum.

Costică era tipul revoluţionarului, aşa cum îl vedeam eu, şi asta mă mişca mult. El îmbina revolta cu duioşia prieteniei – calităţi destul de rare în sânul partidului nostru. Apoi, mă întrecea prin cultura, elocvenţa şi devotamentul său, bine drămuit, care nu omitea critica sau îngăduinţa. În sensul acesta, Costică făcea puntea de legătură între mine şi partid. Adică: graţie blândeţii sale am putut să mă apropii de această omenire, care suferă şi care într-o zi trebuie să-şi cucerească locul sub soare. Fără Aloman m-aş fi simţit stingher în mijlocul ei. S-ar părea că, prin cele de mai sus, am aerul să-mi reneg clasa. Mai drept, ar fi trebuit să spun că nicăieri nu mă simţeam în largul meu, fără ajutorul lui Aloman. De Mihail nici nu mai pomenesc.

Ştiu bine, e o pacoste pe capul meu această inadaptabilitate, această neputinţă de-a înţelege, acest egoism sau lipsă de umanitate – cum vreţi să-i spuneţi – care face din mine un însingurat, retras în

turnul meu de fildeş, cu toate că sunt la cheremul oamenilor, mai mult decât oricine! Prin viaţa mea fără căpătâi sunt legat de semeni, în Fiece clipă. Cel care nu are o familie şi nici măcar o situaţie, nu se poate să nu aibă nevoie de aproapele său, afară de cazul când e o canalie care duce o viaţă ferită de griji materiale. Or, nu e cazul meu! Totuşi, dacă-mi dispreţuiesc aproapele când cugetă şi trăieşte ca un vierme, îl iau în braţe şi mă înduioşez când văd că suferă câineşte din pricina soartei sau a societăţii omeneşti: atunci nu-i precupeţesc nici dragostea şi nici ajutorul meu, simţindu-mă, în clipa aceea, exact în situaţia lui, suferind şi având nevoie de ajutor. O mai fi oare cineva aşa ca mine?

Costică Aloman devenise, după moartea lui Mihail, cel mai bun prieten al meu. El observase toate contrazicerile firii mele şi se ferea, pe cât putea, să nu mă cicălească, aşa cum o făcea a mai mare parte dintre militanţii partidului. Ţară eu, la rându-mi, simţind această purtare deosebită, această înţelegere omenoasă şi prietenie credincioasă, începui să-l iubesc în felul meu. Şi care este acela de-a înlătura tot ceea ce te separă de-o fiinţă, de-a o primi aşa cum e şi de-a-mi afunda sufletul într-al său. E, de altfel, singura cale prin care poţi face pe om mai bun, ajutându-l să se dezrobească de sub jugul trupului.

Atât eu cât şi Aloman ne primeam aşa cum ne lăsase Dumnezeu şi ne iubeam, păstrându-ne fiecare individualitatea, cu mici concesiuni unul faţă de celălalt. Astfel, el închidea puţin ochii asupra „nesubordonării” şi „mentalităţii mele de vagabond”, cerându-mi în schimb să salahoresc pentru gazeta partidului, în calitate de redactor al doilea. Aveam o leafă de mizerie, ca toţi salariaţii organizaţiei socialiste.

Hamalâcul ăsta intelectual, obligatoriu, îmi obosea sufletul peste măsură. Îl primii totuşi, nu dintr-un devotament faţă de mişcare, cum credea Costică, ci din prietenie faţă de el. Într-o zi, i-o mărturisii. Aloman se întristă:

— Eşti nedrept, Adriene! Mihail te-a învăţat prost ca să crezi că prietenia este superioară devotamentului. Prietenia, un sentiment pe care, după cum şi ştii, îl apreciez, este schimbăcioasă, egoistă şi ţâfnoasă ca o fată mare îmbătrânită, care vrea să-i spui întruna că-i frumoasă şi fără cusur. Pentru mine, prietenia nu poate fi idealul unei vieţi, pătrunsă de rolul omului în progresul social. Nu vreau să te jignesc cu gândul c-ai fost lipsit de această conştiinţă, pe care orice ins luminat trebuie s-o aibă despre rostul său în istoria prefacerilor sociale. Or, dacă aşa stau lucrurile, sentimentul devotamentului tău faţă de umanitate trebuie să fie mai presus de prietenia pentru Cutare sau Cutărică...

— Dar tu şi Mihail nu sunteţi nişte terchea-berchea. Voi îmi sunteţi...

— Nu! Nu! S-avem iertare! Nu uita că vorbeşti despre ceea ce îţi părem... Şi, în momentul acesta, aş vrea să te fac să înţelegi un lucru mare: dar, te rog să nu mă întrerupi şi nici „să mă tâmpeşti” cu niscaiva teorii, dacă judecăţile mele nu te-or convinge. Obiceiul tău, de-a zvârli la coş tot ceea ce nu-ţi convine şi de care faci atâta caz, nu e ceea ce aveau mai straşnic în ei strămoşii tăi, grecii. Şi dacă vrei să rămânem prieteni, sileşte-te să râvneşti mai bine nobleţea lui Socrate, decât la veninul lui Aristofan.

Îi dădui dreptate.

— Bine! făcu el, deci mă laşi să sfârşesc. Fiindcă am un argument hotărâtor împotriva prieteniei şi în favoarea devotamentului. Uite, primesc, ca să-ţi fac

plăcere, afirmaţiunea că prietenia ideală poate să ne robească sufletul mai mult decât devotamentul. Dar, te întreb: dat Fiind că prietenia sfârşeşte adesea din cauza trădărilor şi întotdeauna prin moartea „prietenului unic” – cum spui tu – ce mai rămâne din viaţa ta după prăbuşirea punctului de reazim? Este însăşi cazul tău de patru ani încoace!... Şi dacă azi reuşesc, şontâc-şontâc, să te urmez pe întortocheatele cărări ale prieteniei tale... „Mihailiene”, ce-o să te faci mâine, când vreun drac de fată ne va învrăjbi, iubindu-ne pe amândoi? Eu, în cei treizeci de ani de luptă socială, am îngropat, într-un fel sau altul, o duzină de prietenii „sublime”. Şi, după cum vezi, n-am crăpat, pentru că cel mai bun prieten al meu sunt eu însumi, convingându-mă, pe zi ce trece, cu prisosinţă, că numai mulţumirea ce vine de pe urma datoriei îndeplinite e miezul vieţii!

Încearcă, deci, să vezi mai limpede în sufletul tău. Începe prin a învăţa că chiar soarta nu-ţi e legată de clasa ta, ai datoria de-a contribui la salvarea ei, tocmai fiindcă pretinzi c-ai luat o atitudine demnă în faţa conştiinţei oamenilor. Şi apoi, îţi repet, nu cunoşti fericirea pe care ne-o aduce împlinirea datoriei noastre! Prietenia nu rezistă nici jignirilor şi nici scăderilor: moare. Devotamentul, însă, suportă totul şi cu cât oamenii sunt mai nedrepţi faţă de tine, cu atât conştiinţa ta se îndreaptă asupra lor, să le reamintească, că niciodată n-ai tras chiulul datoriei. Afecţiunea, dragostea, prietenia sunt nişte abstracţiuni care pot fi negate. Datoria îndeplinită este un fapt, o realitate, săritoare în ochi ca şi soarele.

Fă-ţi datoria către propria ta conştiinţă, Adriene, şi ai să vezi c-o să fii atât de fericit, cum n-ai fost nici măcar în cutare poveste sentimentală. Când eram mai tânăr, am păcătuit ca şi tine. Am crezut în prietenie, în

femeia tovarăşe credincioasă şi la urmă mi-am pus toate speranţele în copilul meu. Azi, toate sunt un cimitir. Mihail al meu, cizmarul poet Neculuţă, a murit, răpus de mizerie. Mi-am sfărâmat, de asemenea, violoncelul, care se cam bătea în cap cu tapiţeria: îmi răpea zece ore pe zi, fără să mă hrănească. Femeia m-a înşelat şi am ucis-o. Cât despre copil, idolul meu, ei bine! În ciuda educaţiei alese, e cea din urmă haimana, din cauză că are sufletul mă-si.

Atunci, m-am aruncat în mişcarea socialistă internaţională. Am stat la Londra, Berlin şi mai mult la Paris. Acolo am adâncit viaţa şi pe mine însumi. De acolo m-am reîntors convins că pentru un om conştient nu e decât o singură cale, ca să reziste nenorocirilor din viaţă: să-şi facă datoria şi să nu aştepte nimic de la oameni.

Azi îmi petrec serile la şedinţele noastre din mahala, unde răspândesc câte puţină lumină în creierele unui pumn de lucrători, fraţii mei de robie. Simt puternic că ăsta e tot binele pe care pot să-l aduc oamenilor. Încearcă şi tu şi ai să te convingi…

Am încercat şi nu i-am dat dreptate.

Am salahorit în vara aceea, timp de trei luni, în redacţia gazetei partidului, hrănindu-mă la prânz cu un borş, iar seara cu o bucată de salam.

Ah! puzderia de neghiobii socialiste care mi-au trecut prin mână. Neroziile pseudorevoluţionare ale „fraţilor” mei de „robie”, cari din străfundul provinciei lor mă striveau cu kilometrice şi încâlcite „peltele literare”.

Nu, nu! În Apus, marile ziare socialiste dau muncitorimii cititoare o hrană intelectuală de mâna întâi: aici, la noi, chiar avocaţii mişcării sunt nişte proşti de dau în gropi, care blagoslovesc redacţia cu

prostii, scrise într-un stil ce te face să-ţi iei câmpii. Amărâţii mei colegi de redacţie, Marinescu şi Pujor, munceau ca nişte adevăraţi „negri”, refăcând şi apropiind de-o formă mai ca lumea, articolele scrise cu picioarele. Eu, mai practic, le azvârleam la coş.

Sărmană clasă muncitoare! Ai fi meritat o soartă mai bună!

Suntem în decembrie. Afară e frig şi plouă cu găleata. Tristeţea m-a doborât iarăşi. Săptămâna trecută am vrut să-mi iau Valea către însoritele plaiuri mediteraneene. Dar Aloman m-a tras de mânecă:

— Ho! de-ajuns cu mendrele prin lumea Mediteranei! Iată, sunt şase ani de când îţi risipeşti, fără niciun chichirez, ce-ai mai bun în tine, înhăitându-te cu zdrenţe omeneşti ca Musa, curve ca Sara, peşti ca Klein, pungaşi ca Moldoveanu şi atâtea alte haimanale, mai mult sau mai puţin nespălate, care colcăie pe tărâmurile alea!

Ia seama! Nu eşti în stare să te supui unei munci intelectuale care nu-ţi place? Bine! E o meteahnă mai tare decât tine, de aceea nici nu te bat la cap.

Dar, pentru Dumnezeu, ai milă şi nu-ţi mai bate joc în halul ăsta de viaţă. Ai o sumedenie de calităţi, care se cer desăvârşite. Şi, pentru asta, nu-ţi vor fi de folos nici Egiptul, nici Siria şi nici Grecia ta decăzută.

Trebuie să cunoşti Apusul! Trebuie să te căzneşti ca să înveţi o mare limbă occidentală, măcar una, dacă nu poţi mai multe. Şi, pentru că felul tău de-a fi se împacă de minune cu cultura franceză şi libertăţile de-acolo, uite, ai să pleci chiar în astă-seară la Paris!

Şi într-adevăr. În acea seară, de la începutul iernii lui am plecat la Paris.